

EERSTE KAMERVERKIEZING

De puzzelaar bepaalt de laatste zetels!

Het was spannend dit jaar ... Welke partij pakt met een paar strategische stemmen een extra zetel in de Eerste Kamer? Hoe kan een strategische stem een zetel verschil maken? Wat gebeurde er in het verleden en wat zou er in mei bij de verkiezing kunnen gebeuren? Reden genoeg voor een analytische terug- en vooruitblik. (Ten tijde van verschijning van dit artikel heeft de Eerste Kamerverkiezing reeds plaatsgevonden.)

JACOB JAN PAULUS

De Eerste Kamer wordt gekozen via een getrapte verkiezing, de burgers kiezen Provinciale Statenleden die vervolgens de Eerste Kamerleden kiezen. In maart waren de verkiezingen voor de Provinciale Staten, en de gekozen Statenleden stemmen in mei voor de Eerste Kamer. De Statenleden zijn in principe vrij in hun keuze en kunnen dus ook op een andere partij stemmen dan waarvoor ze zelf in de Provinciale Staten zijn gekozen. Dat biedt de mogelijkheid om de zetelverdeling in de Eerste Kamer te beïnvloeden. In de landelijke media wordt daarom elke 4 jaar bij deze verkiezing gespeculeerd over strategisch stemgedrag.¹ En de historie leert dat dit ook gebeurt.

Hoe worden de senatoren van de Eerste Kamer gekozen?

Elk lid van de Provinciale Staten mag één stem uitbrengen, waarbij de stemmen worden gewogen omdat het inwoneraantal en aantal Statenleden per provincie verschilt. Deze weging, de zogenaamde *stemwaarde*, wordt bepaald door het aantal inwoners van de provincie te delen door het aantal Statenleden in die provincie maal 100. Zie figuur 1. Zo telt in 2019 een stem van een Statenlid uit Zuid-Holland voor 668 en is daarmee ongeveer 6,8 keer zo zwaar als die van een Statenlid uit Zeeland, waarvan

de waarde 98 is. Dit jaar mogen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba voor het eerst meestemmen, al is het met een hele kleine waarde.

De totale waarde van de stemmen uitgebracht op een bepaalde partij is het behaalde stemcijfer voor die partij. De stemcijfers bepalen vervolgens de zetelverdeling in de Eerste Kamer. De Kieswet² schrijft hier het volgende over:

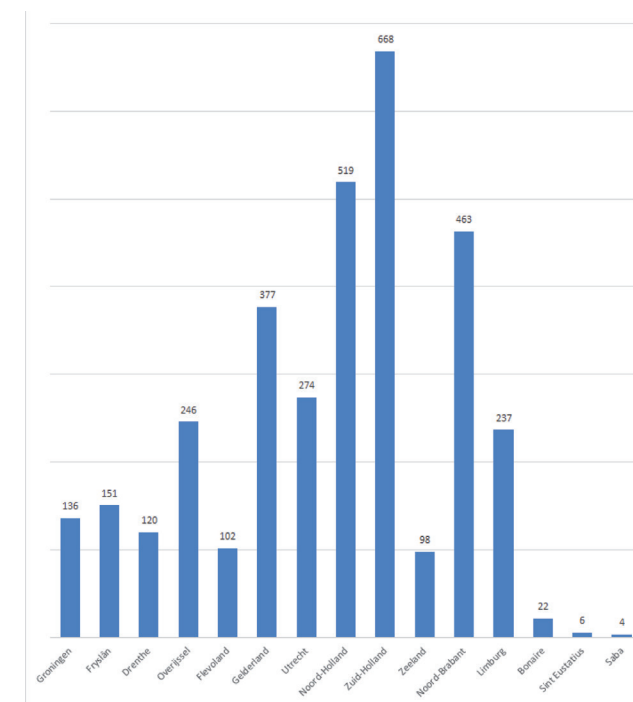
Artikel U 8: Zoveel maal als de kiesdeler is begrepen in het stemcijfer van een lijst wordt aan die lijst een zetel toegewezen.

Artikel U 9: De overblijvende zetels, die restzetels worden genoemd, worden achtereenvolgens toegewezen aan de lijsten die na toewijzing van de zetels het grootste gemiddelde aantal stemmen per toegewezen zetel hebben. Indien gemiddelden gelijk zijn, beslist zo nodig het lot.

De analyses worden echter een stuk eenvoudiger als je je realiseert dat deze procedure er in feite op neer komt dat de kiesdeler wordt verlaagd net zo lang tot er in totaal precies 75 zetels worden toegewezen.

Wat gebeurde er in 2011?

Via de Kiesraad³ en Databank Verkiezingsuitslagen⁴ zijn de 2011 verkiezingsuitslagen van de Provinciale Staten en Eerste Kamer te verkrijgen, en kan gemakkelijk worden achterhaald hoe er per provincie door de Statenleden is gestemd. De uitslag van de Provinciale Statenverkiezing

Figuur 1. Stemwaarde Eerste Kamerverkiezingen 2019

geeft het aantal stemmen dat elke partij per provincie kan uitbrengen, en de uitslag van de Eerste Kamerverkiezing geeft het aantal stemmen dat elke partij per provincie heeft ontvangen. Deze vergelijking laat zien dat naast een ongeldige stem van D66 in Noord-Holland, door minstens 13 Statenleden niet op de eigen partij is gestemd!

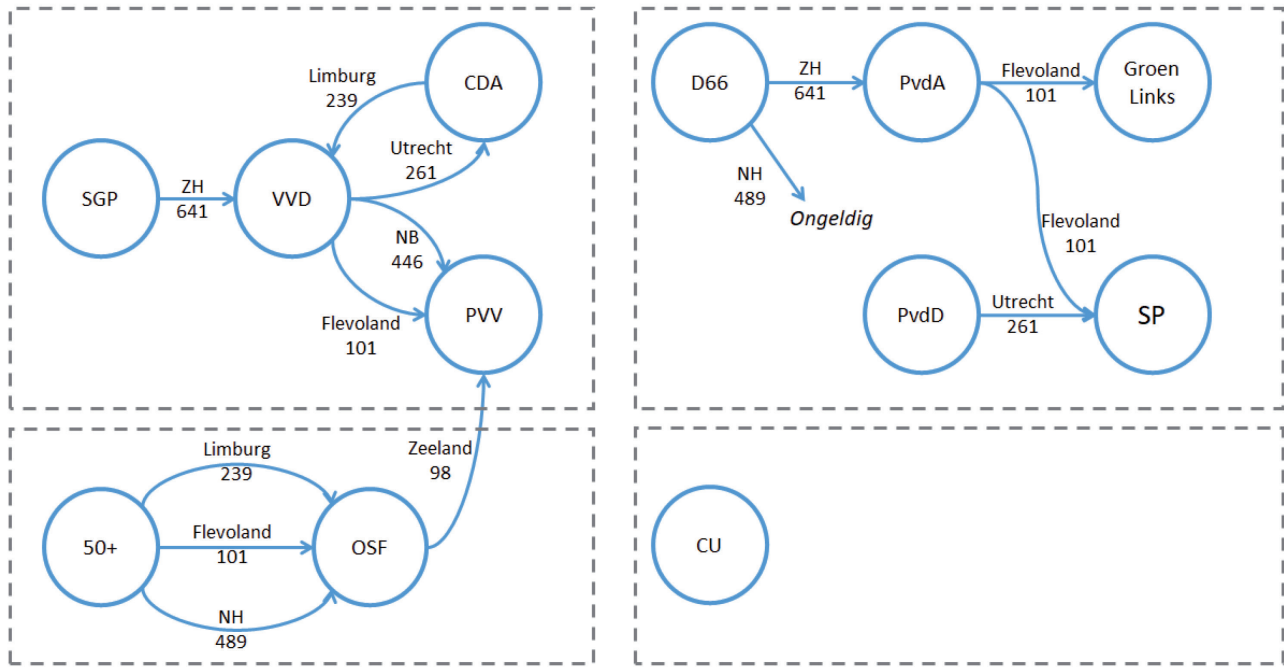
Neem de provincie Utrecht als voorbeeld. Bij de Provinciale Statenverkiezingen haalt het CDA daar 6 zetels, maar krijgt bij de verkiezing van de Eerste Kamer van de Utrechtse Statenleden 7 stemmen. Omgekeerd haalt de VVD in Utrecht 11 zetels in de Provinciale Staten maar krijgt voor de Eerste Kamer maar 10 stemmen uit Utrecht. Het is aannemelijk dat een VVD-Statenlid zijn stem aan het CDA heeft gegeven. Omdat er in Utrecht ook een stem van de PvdD naar de SP gaat, hadden we dit ook anders kunnen verklaren (PvdD naar CDA en VVD naar SP) maar dat is politiek gezien niet logisch.

In figuur 2 zijn alle zo te achterhalen verschuivingen samengevat. Iedere pijl representeert een verschoven stem, waarbij de richting aangeeft van welke naar welke partij de stem is gegaan, en staat bij de pijl de betreffende provincie en de waarde van de stem. De lokale partijen zijn landelijk verenigd in de Onafhankelijke SenaatsFractie (OSF).

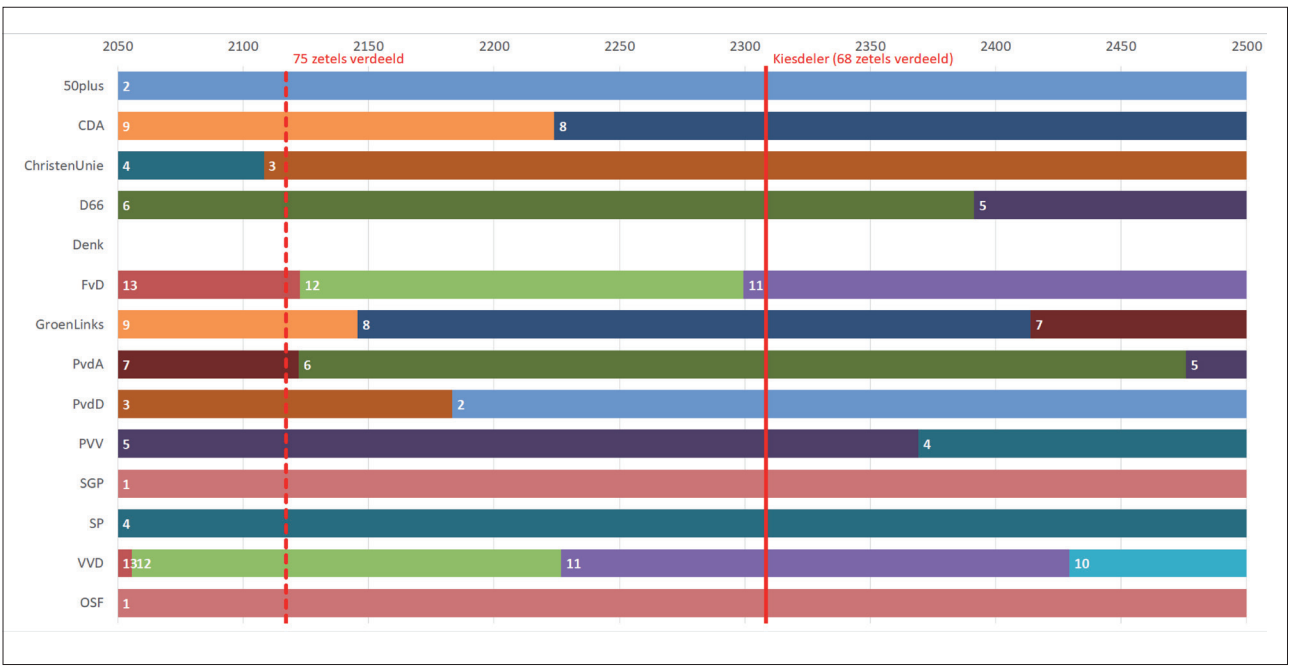
De verschuivingen vallen, niet helemaal verrassend, in 4 blokken uiteen. Al voor de verkiezing in 2011 was bekend dat OSF en 50Plus een afspraak hadden gemaakt. In Flevoland, Noord-Holland en in Limburg is, zoals links-onder in de figuur is te zien, een stem van 50Plus naar de OSF gegaan. Die drie stemmen vertegenwoordigden samen een stemwaarde van 829 en dat was voldoende om OSF aan een zetel te helpen, terwijl 50Plus nog genoeg overhield voor de eigen zetel. Zonder verdere verschuivingen zou die extra zetel voor de OSF ten koste zijn gegaan van de SP.

De verschuivingen tussen D66, PvdA, GroenLinks, PvdD en de SP, in het blok rechtsboven in de figuur, lijken ingegeven te zijn om dat laatste te voorkomen. Met D66 als de grootste sponsor en SP de grootste ontvanger. En die verschuivingen zouden op zich voldoende zijn geweest om de laatste restzetel weer naar de SP te halen, nu ten koste van de PVV.

Waarschijnlijk hebben de coalitiepartijen van destijds ook zitten rekenen en kans gezien de laatste restzetel toch weer naar de PVV te halen. Politiek gezien is de stem van SGP naar de VVD in Zuid-Holland opmerkelijk te noemen, maar het is denkbaar dat er een tussenstation is gekozen: de SGP brengt een stem uit op de CDA, en het CDA een stem op de VVD. Hoe het ook zij, het nettoresultaat in deze provincie is dat er een stemwaarde van 641,

Figuur 2. Strategisch stemmen van de Provinciale Staten voor de Eerste Kamer in 2011

Figuur 3. Basisscenario voor het strategisch stemmen van de Provinciale Staten voor de Eerste Kamer in 2019

UITGEBRACHTE STEMMEN																		
	Drenthe	Flevoland	Fryslân	Gelderland	Groningen	Limburg	Noord-Brabant	Noord-Holland	Overijssel	Utrecht	Zeeland	Zuid-Holland	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Stem- waarde	Kale zetels	Rest- zetels
50plus	1	2	1	2	1	1	2	1	1	1	2	2				5099	2	
CDA	5	3	8	7	3	9	8	4	9	5	7	4				20016	8	1
ChristenUnie	3	3	3	4	4		1	1	4	4	2	3				8433	3	
D66	2	2	2	4	3	3	5	6	3	5	1	5				14348	6	
Denk		1						1		1		1				1563	0	
FvD	6	8	6	8	5	7	9	9	6	6	5	11				27593	11	2
GroenLinks	4	4	3	6	6	4	5	9	5	8	2	5				19311	8	1
PvdA	6	3	6	5	5	3	3	6	4	4	4	4				14855	6	1
PvdD	1	2	1	2	1	2	2	3	1	2	1	2				6550	2	1
PVV	3	4	3	3	2	7	4	3	3	2	2	4				11846	5	
SGP		1		3					2	1	5	2				3825	1	
SP	3	2	2	3	4	4	5	3	3	2	2	2				10179	4	
VVD	6	6	4	8	4	5	10	9	6	8	4	10				26722	11	1
OSF	1		4		5	2	1				2		9	5	5	2785	1	
Stemwaarde	120	102	151	377	136	237	463	519	246	274	98	668	22	6	4	173125	68	7
Kiesdeler																2308,33		

Tabel 1. Basisscenario voor het strategisch stemmen van de Provinciale Staten voor de Eerste Kamer in 2019. *We nemen aan dat de lijstverbintenis tussen ChristenUnie-SGP in Noord-Brabant zal stemmen op de ChristenUnie, de lijstverbintenis tussen 50Plus-Partij van de Ouderen in Noord-Holland zal stemmen op 50Plus en alle lokale partijen en eilanden op de Onafhankelijke Senaat Fractie (OSF)*

goed voor bijna 1/3 zetel, van de SGP naar de VVD gaat. Kijken we nog iets verder naar het totaal van de verschuivingen in het blok linksboven in de figuur, dan is te zien dat uiteindelijk van die door de SGP afgestane stemwaarde, 22 naar het CDA, 72 naar de VVD en 547 naar de PVV is gegaan. Wat daarmee de doorslaggevende bijdrage aan de tiende zetel voor de PVV is.

Door de ongeldige stem van D66 verliest deze partij een restzetel en komt deze alsnog terecht bij de SP.

Wat te verwachten voor de komende verkiezing?

De samenstelling van de Provinciale Staten en de stemwaardes zijn bekend, en beschikbaar via de Kiesraad. We kunnen dus doorrekenen wat er gaat gebeuren als we aannames doen over het stemgedrag van de Statenleden. Als je verwacht dat iedereen op zijn/haar eigen partij stemt, dan geeft tabel 1 weer wat de uitslag zal zijn op 27 mei 2019.

Met de kiesdeler gelijk aan 2308,33 (de totale stemwaarde 17.3125 gedeeld door 75 Eerste Kamerzetels) worden er 68 kale zetels verdeeld over de partijen. In het overzicht (figuur 3) geeft elk balkje aan hoeveel zetels een partij krijgt als de kiesdeler valt tussen het begin en eind van het balkje. De rode lijn is de kiesdeler en de doorgekruiste balkjes tellen op tot de 68 kale zetels.

Bij het verdelen van de restzetels wordt de kiesdeler ;

stap voor stap verlaagd. Zo krijgen de volgende partijen achtereenvolgende de restzetels: FvD, VVD, CDA, PvdD, Groenlinks, FvD en PvdA. Bij de onderbroken rode lijn zijn de 75 Eerste Kamerzetels verdeeld, en stopt het toewijzen van restzetels.

Het is opvallend hoe dicht de laatste drie restzetels bij elkaar liggen en hoe nipt de ChristenUnie geen restzetel behaalt (zie tabel 2). Het is daarom te verwachten dat hier *strategisch* gestemd zal worden om de verdeling van deze laatste restzetels te beïnvloeden.

Hoe gaat er strategisch gestemd worden?

Zoals gezegd zullen er vast en zeker strategische stemmen uitgebracht worden. Om te beginnen valt te verwachten dat de SGP de ChristenUnie aan een extra zetel gaat helpen. Er zijn bij de eerdere Eerste Kamerverkiezingen ook stemmen van de SGP naar de ChristenUnie gegaan. Als bijvoorbeeld de drie SGP Provinciale Staten-

	Bij # zetels	Waarde per zetel
ChristenUnie	4	2108,3
FvD	13	2122,5
GroenLinks	9	2145,7
PvdA	7	2122,1

Tabel 2. Restzetels 2019

leden in Gelderland op de ChristenUnie stemmen, krijgt de ChristenUnie er 1 kale zetel bij zonder dat de SGP haar zetel in gevaar brengt. Dit gaat dan ten koste van de restzetel van de PvdA.

De linkse partijen zullen hun hoofd gaan breken over het terugwinnen van de restzetel van de PvdA, en het verdedigen van de restzetel van GroenLinks die ook niet zo zeker meer lijkt. Gaan ze die hulp halen bij de SP, of zelfs de Caribische eilanden? Daarnaast zal FvD de verdediging inzetten om de laatste restzetel te behouden. Wat doet Denk met haar stemmen die 2/3 zetel waard zijn? En kunnen tot slot de huidige regeringspartijen samen nog een scenario in hun voordeel uitwerken?

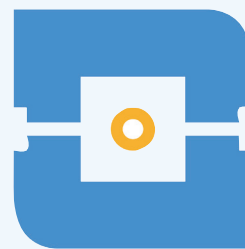
Tot slot

Wij kunnen met kwantitatieve analyses inzicht geven in deze problematiek en de consequenties doorrekenen van elk mogelijk scenario. Het is aan de politici om in te schatten hoe politiek haalbaar deze scenario's gaan zijn en hoe ze strategisch gaan stemmen. Eind mei zullen we zien of en hoe er strategisch gestemd is, en wat het effect is geweest op de zetelverdeling.

We kunnen slechts gissen naar de beloftes die partijen doen om een extra stem binnen te halen.⁵ Ik laat het aan de lezer om zelf een mening te vormen over hoe wenselijk dit strategisch stemgedrag is, en of het democratische proces zo bedoeld is.

1. NOS: <https://nos.nl/artikel/2277868-koehandel-om-zetels-eerste-kamer-is-begonnen.html>
2. Kieswet: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2019-02-22/>
3. Kiesraad: <https://www.kiesraad.nl>
4. Databank Verkiezingsuitslagen: <https://www.verkiezingsuitslagen.nl>
5. *de Volkskrant* van 17 juni 2011: 'Statenlid Johan Robesin uit Zeeland heeft premier Mark Rutte per brief nog eens uitdrukkelijk gewezen op de belofte om niet te ontpolderen in Zeeland. Een belofte waarvan Rutte altijd heeft gezegd, dat deze niet door hem werd gedaan in ruil voor de steun van het Statenlid.' <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/deed-rutte-toch-ontpolderbelofte-robessin-schrijft-bezorgde-brief-bboc58ff/>

JACOB JAN PAULUS is Senior Consultant en Optimalisatie Expert bij Consultants in Quantitative Methods (CQM), waar hij met kwantitatieve (optimalisatie) modellen fact-based beslissingen in het bedrijfsleven ondersteunt. Vanuit persoonlijke interesse volgt hij het stemgedrag bij de Eerste Kamerverkiezing.
E-mail: JacobJan.Paulus@cqm.nl

Young Statisticians are looking back at Spring 2019

In 2019, we organized several events. We kicked-off the year with New Year's drinks in February, the fact that the first month of 2019 already had passed did not reduce the fun on this evening at Het Gegeven Paard in Utrecht. During the VVSOR annual meeting, we hosted the annual Young Statisticians Lunch before the first talks on Wednesday. After the dinner of the annual meeting, we hosted a Pub Quiz in which several teams answered questions about machine learning, privacy, GDPR, R-code and of course the publications of the VVSOR board members. In April, we visited ABN AMRO to learn about their ways of applying statistics and data science at a renowned bank. Finally, we organized a Science Café about train scheduling in June. In this symposium, three speakers explained the way trains are scheduled and the role of statistics in this process. A good start of the year, we hope to see you all at our events after the summer break!

63rd ISI World Statistics Congress 2021 in The Hague!

This major biannual conference of the International Statistical Institute will take place from 11-15 July 2021 in the World Forum in The Hague. More than 2500 participants are expected from over 130 countries. They can choose from over 1300 presentations.

This is a unique chance for statisticians from the Netherlands to acquaint with new colleagues and meet some of the world's leading experts in our science.

Information: ISI Permanent Office (P.O. Box 24070, 2490 AB The Hague, phone +31-70-3375737), e-mail: isi@cbs.nl, website: isi-web.org